

РОЗВИТОК ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ МАГІСТРІВ ПРИ ВИКЛАДАННІ ПЕДАГОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН

УДК 37.036

В. М. Вакуленко

За останні роки в Україні надзвичайно гостро постала проблема підготовки кваліфікованих кадрів у галузі управління освітою. Більшість тих, хто працює сьогодні в цій сфері, отримали вузькоспеціальну вищу освіту та не мають професійної підготовки з управління. Діючи лише на підставі власного досвіду, керівник багато років витрачає на опанування необхідних навичок управління. Однак сучасні суспільні умови вимагають професійних підходів до вирішення управлінських питань, що ускладнюються у зв'язку зі зниженням регламентації від міністерства, а також фінансування, зі зміною педагогічних цілей і вимог до педагогів. Тому підготовка керівників освіти повинна відповідати вимогам демократичного українського суспільства. У зв'язку з цим у Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті пропонуються першочергові завдання з удосконалення системи управління освітою, до яких належать: налагодження високопрофесійного, наукового, аналітичного, демократичного та відкритого прийняття управлінських рішень, постійне підвищення якості освіти, оновлення її змісту і форм організації навчально-виховного процесу [2].

Передумовою виконання цих завдань є забезпечення відповідної підготовки управлінців у галузі освіти. Важлива роль у цьому аспекті відводиться магістерській підготовці з управління освітою.

Зміни соціально-економічних основ розвитку української держави і суспільства супроводжуються процесами модернізації системи освіти в цілому, до стратегічних завдань якої належить формування освіченої, творчої особистості.

В умовах нестабільної соціально-економічної ситуації в суспільстві проблема професіоналізму педагогічних працівників стала особливо

актуальною. У зв'язку з цим особливого значення набуває вивчення таких об'єктів акмеологічної науки, як професіоналізм та його вияв у педагогічній діяльності, продуктивні педагогічні системи, педагогічні завдання, технології досягнення якісного результату, креативність особистості і шляхи її саморозвитку в процесі досягнення вершин професіоналізму, структура педагогічного мислення молодого вчителя й особливості його формування в процесі магістерської підготовки.

Характерно, що, незважаючи на важливість дослідження системи підготовки магістрів управління освітою, цій проблематиці присвячена незначна кількість наукових робіт як вітчизняних, так і зарубіжних авторів. Педагогічну освіту досліджували такі вітчизняні вчені, як О. Глузман, І. Гушлевська, В. Дикань, І. Кошманова, І. Пентіна, О. Подосьонова, О. Пономарьова і зарубіжні – Р. Еделфельд (R. Edelfeld), В. Елсбрі (W. Elsbree), М. Ераут (M. Eraut), М. Седлак (M. Sedlak), С. Шлоссман (S. Schlossman) та ін. Теорією і методологією підготовки керівників займаються українські дослідники Л. Васильченко, Р. Вдовиченко, В. Войчук, В. Пікельна, Т. Сорочан, Є. Хриков, наукові здобутки яких становлять засади сучасної підготовки керівників освіти в Україні. Проблеми підготовки педагогічних працівників, формування їхнього творчого потенціалу, розвитку важливих творчих здібностей, якостей, умінь, стилю мислення, діяльності висвітлюються в багатьох фундаментальних дослідженнях. Серед них визначаються певні напрями, що відображають окремі аспекти: вивчення творчої особистості, її потенційних можливостей, здібностей, властивостей, характерних рис (Б. Ананьєв, Д. Богоявленська, М. Лазарєв, В. Моляко, М. Поташник, Н. Посталюк). Підготовка до педагогічної творчості розуміється як розвиток у майбутніх вчителів творчого педагогічного мислення та соціальної активності (В. Сагарда), педагогічної креативності (В. Лісовська), формування творчого потенціалу особистості вчителя (Н. Кічук), професійної спрямованості свідомості мислення, діагностичної культури, здібностей до прогнозування, імпровізації, інноваційності (О. Левчук).

Проте окремо проблема розвитку творчого потенціалу магістрів при вивченні педагогічних дисциплін, зокрема курсу “Освітні технології” у вищих навчальних закладах, ними практично не розглядається.

Тому метою нашого дослідження є вплив курсу педагогічних дисциплін на розвиток творчого потенціалу магістрів у сфері управління освітою.

Основні аспекти Національної доктрини розвитку освіти України акцентують увагу на пріоритетах індивідуальної цінності освіти, її гуманістичному характері, праві вільного розвитку особистості з одного боку та розкритті креативного потенціалу з іншого, на необхідності поєднання, конвергенції духовної інтеграції загальнолюдського, подолання ментальної роз’єднаності людей.

Розвиток персоніфікованої, особистісно орієнтованої педагогіки базується на культурологічному і гуманістичному підходах, які поєднує спрямованість на вільне становлення особистості, розкриття в ній креативного потенціалу. Розробка проблем освіти як простору формування життєвих стратегій, в основі яких знаходяться потреби до саморозвитку та самореалізації особистості, виявляються за сучасних умов найбільш актуальними.

Процеси самовідображення і самореалізації пов’язані не лише з розвитком креативності особистості, але й зі створенням умов рефлексивного, усвідомленого коригування саморозвитку, становленням психологічно зрілої, моральної та духовно багатой особистості. Тобто сама цілісна природа процесу освіти (поєднання навчання і виховання) зумовлює розгляд проблеми розкриття креативного потенціалу особистості у двох взаємозалежних планах: здатності до володіння і креативного управління інформаційними потоками та безпосереднього зростання духовності особистості.

Нам імponує дослідження В. Андреева, який вважає, що педагогіку творчості слід розглядати як науку про педагогічну систему двох взаємопов’язаних видів людської діяльності: педагогіку виховання і педагогіку самовиховання особистості в різних видах діяльності та спілкування. Звідси мета педагогіки творчості – формування творчої особистості, для якої

характерні стійка спрямованість на творчість, творчий стиль в одному чи декількох видах діяльності, наявність здібностей, мотивів, знань та вмінь, завдяки яким і створюється продукт, що відрізняється новизною, оригінальністю, унікальністю [1]. Вивчення цих властивостей особистості виявило важливу роль уяви, інтуїції й імпровізації неусвідомлених компонентів розумової активності, а також потреба особистості в самоактуалізації, в розкритті та розширенні своїх творчих можливостей. Найважливіша роль в процесі формування такої особистості належить педагогам. Відмінною рисою є людяність і гуманізм, що спрямовані на реалізацію та самореалізацію творчої Я-концепції педагога і вихованця. Однак проблема підготовки майбутнього вчителя до організації творчої діяльності, розвиток його творчого потенціалу в навчально-виховному процесі є недостатньо дослідженою.

У сучасних умовах творчий педагог – це передусім дослідник, що має такі особистісні якості: наукове психолого-педагогічне мислення, високий рівень педагогічної майстерності, дослідницька сміливість, розвинута педагогічна інтуїція, критичний аналіз, потреба в професійному самовихованні та розумне використання передового педагогічного досвіду. Усі ці якості характеризують готовність магістрів до управління освітою й організації професійної творчої діяльності [3].

Ми погоджуємося з думкою Н. М. Шакірової, яка під готовністю педагога до організації творчої діяльності та управління розуміє сформованість у нього відповідних якостей і рис особистості, а саме:

усвідомлення себе як творчої індивідуальності, присутність творчої активності, самостійності;

потреба в творчій взаємодії з учнями;

наявність знань, умінь, навичок, досвіду організації процесу пізнання, праці, спілкування як творчої діяльності;

знання основних функцій менеджменту: 1) планування, 2) організація, 3) мотивація, 4) контроль.

Розробити технологію творчості, урахувавши той факт, що в творчості велику роль відіграє натхнення, інтуїція, а також те, що творчість має яскраво виражене особистісне забарвлення, практично неможливо. Творчий процес, на думку Ф. В. Лазарєва, складається з таких етапів: формулювання проблеми, пошук шляхів вирішення проблеми, виникнення рішення у вигляді нового взірця, процес перекладу змісту нового образу в об'єктивну форму культури (опредмечування і соціалізація продукту творчості) [7].

Перший етап передбачає виникнення проблемної ситуації. Тут матеріальні та духовні потреби людини, відповідні знання, навички і вміння є умовою та передумовою успішної творчої діяльності.

Другий етап пов'язано з фактором спілкування, у процесі якого індивідуальні особливості поєднуються з індивідуальними особливостями інших людей, які беруть участь у спілкуванні. Тут відбувається обмін досвідом, знаннями. Завдяки спілкуванню з'являється можливість творчого вирішення проблеми.

Третій етап відображає результати творчого процесу. Генерується нова ідея – кульмінація творчої діяльності. Ця ідея стає початком відліку подальшого творчого пошуку.

Четвертий етап – набуття майбутнім вчителем творчого педагогічного досвіду.

Існує декілька ознак креативності як особистісної категорії акмеології: інтелектуально-творча ініціатива, творчий потенціал – оригінальність і швидкість мислення, динамізм як механізм творчого розвитку. Основними показниками вияву креативності вчителя є обсяг творчої продукції та оригінальність (здатність генерації до нешаблонних образів і способів дії) [4].

Творчий потенціал педагога – невід'ємна складова його сукупної педагогічної культури, що містить наявні та потенційні здібності, можливості до створення нового і перетворення пізнаного. Цей потенціал не є сталим явищем та багажем, який людина носить все життя у незмінному вигляді. Він змінюється, розвивається, збагачується і у цьому розумінні є невичерпним. Так,

наприклад, творчий потенціал педагога-новатора не можна вважати довершеною картиною, це лише ескіз. Меж розвитку творчого потенціалу не існує, як не існує і меж розвитку особистості. Тому процес розвитку творчого потенціалу педагога по суті є процесом нескінченим.

Не може бути і певної норми розвитку творчого потенціалу або будь-якого загального стандарту. Рівень розвитку в кожного педагога свій. Цей факт обумовлює необхідність особистісно орієнтованого навчання в системі, врахування інтересів та потреб, здібностей і можливостей майбутнього вчителя.

Для того щоб магістр збагачував та розвивав свій творчий потенціал, необхідно забезпечити реалізацію педагогічних умов у реально існуючому навчально-виховному процесі того чи іншого освітнього закладу, які сприяють вияву і розвитку творчої індивідуальності магістра, формування в нього авторської педагогічної технології. До них належать:

- формування професійного ідеалу та створення на його основі індивідуального стилю діяльності;

- проектування цілісного навчально-виховного процесу на основі співробітництва, спільної творчої діяльності всіх його учасників;

- розробка та використання технологій рефлексивної діяльності учнів і вчителів у спільній діяльності;

- узгодження об'єктивних умов та індивідуальних особливостей магістрів;

- педагогічний досвід;

- наявність творчої лабораторії.

Реалізація цих умов надає можливість вести цілеспрямовану роботу з метою розвитку професійного творчого потенціалу магістрів.

Тут потрібно зазначити, що для розвитку творчого потенціалу магістра важливим є не лише суто педагогічний досвід, а й життєвий досвід, оскільки педагогічна діяльність є частиною життєдіяльності людини. Отже, педагогічний досвід фахівця, з одного боку, вбирає в себе його життєвий досвід, а з другого – є частиною останнього. Зрозуміло, що творчий потенціал магістра розвивається у процесі його життєдіяльності. Тому сприяння набуттю магістром досвіду

включає зв'язок навчання з життям, конкретними умовами життя та праці фахівців тощо.

Педагогічний досвід завжди є власним надбанням особистості і передати його механічно неможливо. Виходячи з цього, особливо цінним у навчально-виховному процесі є стимулювання магістрів до застосування набутих знань, вмінь та навичок, екстраполяції тенденцій, ідей, знань в умови власної діяльності, самоаналізу, самоконтролю; розвитку інтуїції, навичок мисленнєвого експерименту, висунення й обґрунтування гіпотез; розвитку здатності переводити здобуті знання у власне надбання, а теоретичні положення – на мову практичних дій; виявлення та попередження стереотипів і штампів у діяльності педагогів; заохочення сміливості, самостійності, оригінальності, наполегливості у здійсненні задуманого.

Суттєво новим у розвитку творчого потенціалу, на нашу думку, є так звана креативна спрямованість навчання та виховання, суть якої полягає в зміні ціннісних орієнтацій, в установці на рефлексивно-творче засвоєння нових знань, ефективне їх впровадження і творче використання. Розвиток творчого потенціалу у магістрів при викладанні курсів педагогічних дисциплін (“Планування діяльності навчального закладу”, “Освітні технології”, “Менеджмент освіти”) передбачає не лише успішне засвоєння знань і розвиток необхідних педагогічних вмінь у студентів, а й розвиток мотивів, внутрішніх стимулів, інтересу до занять, прагнення до самовдосконалення, самореалізації з врахуванням їх здібностей та схильностей у процесі навчання.

Методика викладання курсів педагогічних дисциплін є різноманітною: інтерактивні лекції, практичні заняття, різні види творчих пошукових робіт, самостійна та індивідуальна робота магістрів. При вивченні теми “Інтерактивні технології навчання” активізується творча, пошукова діяльність магістра, оскільки сутність інтерактивного навчання полягає в тому, що навчальний процес відбувається за умов постійної, активної взаємодії всіх його учасників. Це співнавчання, взаємонавчання (колективне, групове, навчання в співпраці), де магістр і викладач є рівноправними, рівнозначними суб'єктами навчання.

Педагог виступає в ролі організатора процесу навчання, лідера групи. Для активізації творчої діяльності магістрів використовуються такі інтерактивні методи, які вимагають висунення ідей, гіпотези, спільного вирішення проблеми, вирішення дискусійних питань, моделювання життєвих ситуацій, самостійної пошукової діяльності. З цією метою магістри вивчають технології проведення таких інтерактивних методів, як “мозкова атака”, “займи позицію”, “акваріум”, “ажурна пилка”, “дерево рішень”, ділова та рольова гра, метод ПРЕС, метод проектів.

Ефективне вирішення завдання розвитку творчого потенціалу магістрів досягається у навчально-виховному процесі, якщо він будується з урахуванням особливостей мислення педагога. “Адже... даючи людині інструменти мислення, – підкреслює академік М. Ярмаченко, – ми створюємо можливість для її безперервного розвитку. Досі в усіх університетах акцентують увагу на засвоєнні знань, а не на навчанні процесу пізнання. Це є суттєвою вадою” [8]. Демократизація і гуманізація освіти вимагають від учителя його взаємодії з учнями, а керівництво процесами взаємодії – формування такого мислення, яке не терпить шаблону та стандарту. Останнє зумовлено тим, що навчально-виховний процес являє собою систему неповторних, унікальних по своїй природі педагогічних ситуацій, які безперервно змінюються і викликають необхідність забезпечити “відповідне гнучке, винахідливе, інтенсивне, концептуально багате професійне мислення вчителя” [6].

Розвиток творчого потенціалу передбачає організацію діяльності, яка характеризується якісно новими підходами до організації навчально-виховного процесу в освітньому закладі і завдяки їй формується високоерудована, з точки зору сучасної науки, творчо мисляча людина. У кредитно-модульній системі магістр трактується як активний суб’єкт, який не просто сприймає подану викладачем інформацію, а й самостійно опрацьовує навчальний матеріал під керівництвом викладача, виконує індивідуальні завдання проблемно-пошукового та навчально-дослідного характеру, Тому в процесі засвоєння змісту навчальної дисципліни “Освітні технології” кожному магістру

пропонується для вирішення одна педагогічна проблема, задача або завдання, що реально зустрічається в навчальному процесі. У результаті пошуку їх вирішення магістр повинен показати розуміння й особистісне прийняття сутності педагогічних явищ; здійснити критичний аналіз історичного педагогічного досвіду; зробити обґрунтований вибір ідей і теоретичних основ педагогічної системи для вирішення конкретної проблеми; запропонувати оптимальні форми організації взаємодії з тими, кого навчають, вихованцями, батьками залежно від їхнього віку та педагогічної ситуації; вибрати оптимальні засоби педагогічної комунікації (системи методів і дидактичних засобів) для здійснення взаємодії з учнями та іншими суб'єктами освітнього процесу.

Вищевикладене надало можливість зробити такі висновки:

1. Для розвитку свого творчого потенціалу магістр сам повинен бути творчою особистістю, нешаблонно бачити свою педагогічну діяльність, творчо засовувати набуті вміння і навички у своїй професійній діяльності, знаходити нові форми навчання та виховання, управління освітнім закладом.

2. У результаті засвоєння курсів педагогічних дисциплін відбувається не лише розвиток творчого мислення, творчої уяви, фантазії, вміння прогнозувати, відстоювати свою позицію, а й створюються відповідні умови для переведення з категорії вчителя в традиційному розумінні цього поняття у категорію творчого педагога-дослідника, менеджера освіти.

Список використаної літератури

1. Андреев, В. И. Диалектика воспитания и самовоспитания творческой личности / В. И. Андреев. – Казань, 1998. – С. 94–97.

2. Державна національна програма “Освіта” (Україна ХХІ століття). – К. : Райдуга, 1994. – 62 с.

3. Кічук, Н. В. Творча, особистість вчителя : педагогічні засади формування : навчальний посібник / Н. В. Кічук. – Одеса : Принт майстер, 1999. – 87 с.

4. Мільто, Л. О. Про сутність творчої індивідуальності вчителя / Л. О. Мільто // Збірник наукових праць. – Суми : СДПУ ім. А. С. Макаренка, 1999. – С. 173–180.

5. Педагогічна майстерність : підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін. ; за ред. І. А. Зязюна. – К. : Вища школа, 1997. – 349 с.
6. Полякова, Т. С. Анализ затруднений в педагогической деятельности начинающих учителей. / Т. С. Полякова. – М. : Педагогика, 1983. – С. 78.
7. Творча особистість учителя : проблеми теорії і практики // Зб. наукових праць. – К. : КДППМ, 1999. – 424 с.
8. Ярмаченко, М. Д. Актуальні питання педагогічної науки / М. Д. Ярмаченко. – К. : Знання, 1987. – 48 с.